

Ludwig Binswanger en de oorsprong van de haptonomie Wim Laumans

Tijdens de Tweede Wereldoorlog, een tijd van machtsmisbruik en geweld tussen mensen, ontwikkelde Ludwig Binswanger (1881-1966), een Zwitserse psychiater en filosoof, een filosofie van de liefde. Van de liefde omdat het de kracht is die mensen verbindt en verenigt. Zijn hoofdwerk *Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins* is voor het eerst uitgegeven in 1942. Frans Veldman, eveneens geraakt door het leed van de oorlog en met de ervaring wat onmiddellijk contact middels de aanraking, als tastbare liefde, kan bewerkstelligen, werd geïnspireerd door de opvattingen over liefdevol menselijk contact van Binswanger. Hij ontwikkelde de psychotactiele therapie die later uitgroeide tot de haptonomie. Onlangs bracht Joeri Schrijvers, een Vlaamse filosoof, het boek uit: *De filosoof van de liefde. Ludwig Binswanger in gesprek met de hedendaagse filosofie* (2021) en gaf daarmee Ludwig Binswanger de aandacht die hij verdient.

In 2022 verscheen het boek van Maarten van Buuren *'De gek als medemens'* die de Daseinsanalyse, de behandelmethode van Ludwig Binswanger, bespreekt. Via het boekje *Ontmoeting, Correspondentie van F.J.J. Buytendijk met Ludwig Binswanger* van hoogleraar Henk Struyker Boudier (1871-2001) kwam ik uit bij de doctoraalscriptie uit 1988 van W. van Lieshout: *De antropologie van Ludwig van Binswanger*, opgenomen in het katholiek Documentatiecentrum van de Radboud Universiteit. Een werk met een overzicht van het hoofdwerk van Ludwig Binswanger. Omdat er vanaf 1988 tot op heden niets over Binswanger

in het Nederlands verschenen is, was ik bijzonder geïnteresseerd in deze scriptie. Allereerst ga ik een resumé schrijven van het boek van Joeri Schrijvers en vervolgens een overzicht van het boek van Maarten van Buuren en tot slot een samenvatting beschrijven van de scriptie van W. van Lieshout. Dan hoop ik in staat te zijn hieruit die punten te destilleren die aan de oorsprong van de haptonomie hebben bijgedragen.

Resumé van 'de filosoof van de liefde' volgens Joeri Schrijvers

Het boek is door het gebruik van filosofisch jargon een moeilijk leesbaar boek. Bovendien lopen de opvattingen van de hedendaagse filosofen en de opvatting van Binswanger door elkaar. Dit gaat ten koste van de helderheid van het betoog van Binswanger.

Voor Binswanger is het begrip liefde een ruim begrip waarbij de persoonlijke relatie het uitgangspunt is voor het kunnen ervaren van liefde. De voorwaarde voor liefde is:

- 1 De aanwezigheid van een ander (anderen)
- 2 Het feit dat de liefde beantwoord moet worden

Wij zijn als mensen op elkaar aangewezen, we neigen naar elkaar. Het is mijn geliefde die het **antwoord** is op mijn vraag naar de zin van mijn zijn. Belangrijk: het uitgangspunt van de liefde houdt in dat de **relatie** het vertrekpunt is van deze filosofie. Esse (zijn) is steeds interesse in het zijn en het welzijn van de ander (JS p.22). Het idee van de verbinding met de ander breidt zich uit naar alles dat bestaat: ook de liefde voor dieren, de natuur en zelfs voorwerpen zijn ingesloten in de universele beweging van de liefde (JS p.22).

De mens heeft de verantwoordelijkheid die liefde in de wereld waar te maken.

Resumé van 'De gek als medemens' van Maarten van Buuren

Het boek *'De gek als medemens'* is een glashelder geschreven boek dat aandacht verdient binnen de wereld van de haptonomie, omdat het de achtergrond verduidelijkt van terminologie die in de haptonomie wordt gebezigd. Ik beperk me tot het hoofdstuk *existentie* omdat hierin de zijnswijzen, volgens Ludwig Binswanger, beschreven worden als dimensies van zijn met de volgende opsomming (zie p.54):

- 1 Het zijn van de mens is 'in de wereld zijn'. Dat is: op het buiten gericht zijn. Dasein = Daar zijn, in de richting wat we beogen. Intendere = zich uitstrekken naar. Dit kan in ruimte (door middel van de zintuigen) en in tijd (verleden en toekomst). Hetgeen wordt samengevat door het begrip 'intentionaliteit'. Zijn is daarmee 'in de ruimte zijn', een actieradius, wat kan weergegeven worden door een pijl.
- 2 Mitsein = mede zijn, sociaal zijn, samenzijn. Het mede zijn is onze oorspronkelijke zijnswijze. Het wij-zijn (Unserigheid) gaat zowel vooraf aan het ik als aan het jij; ons ik ontstaat uit ons wij. De mens bestaat eerst als sociaal wezen, als Mitsein, zoals Binswanger het noemt: pas in tweede instantie maakt zich uit het sociale zijn een individu los. (p.58). Het ontstaan van het zelf.
- 3 - De wijze waarop het beeld van het ik ontstaat wordt als volgt weergegeven. Ik citeer: *"Het ik komt van buiten op ons af. Het is reflexief in de letterlijke zin dat het tot stand komt in de spiegelbeelden die me van buiten worden toegeworpen. Een kleuter beseft pas dat hij een ik heeft op het moment dat hij zich in de spiegel ziet, in verbazing naar zijn spiegelbeeld wijst en zegt 'dat ben ik'."* (p. 60 en 61).

Om recht te doen aan de titel van het boek van Maarten van Buuren neem ik de factoren over die de grens tussen 'normaal' en 'gek' markeren. Bewerkt naar het overzicht op p.43. Deze neem ik ook over om hun overeenkomst met de dimensies van het zijn te laten zien zoals bovenstaand zijn opgenomen:

- 1 In de wereld zijn tegenover van de wereld vervreemd zijn;
- 2 Zelfstandig (eigenmachtig) tegenover onzelfstandig (onmachtig) zijn;
- 3 Plaats innemen in de ruimte tegenover uit de ruimte verbannen zijn;
- 4 Zich situeren in de tijd tegenover uit de tijd vallen;
- 5 Sociaal geïntegreerd zijn (Mitsein, Miteinandersein) tegenover sociaal niet geïntegreerd zijn.

De samenvatting van de 'antropologie van Ludwig Binswanger' van W. van Lieshout

Van Lieshout vermeldt in de inleiding dat de publicaties met betrekking tot Ludwig Binswanger tot op heden (1988) fragmentarisch zijn en er geen samenvattend overzicht van zijn werk bestaat. Met zijn scriptie probeert hij een eerste aanzet te geven deze lacune op te heffen en het werk toegankelijker te maken. De scriptie bevat de volgende hoofdstukken:

- 1 een biografische schets;
- 2 het werk van Ludwig Binswanger;
- 3 een bespreking van zijn filosofisch werk *Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins*;
- 4 een slotbeschouwing.

In het boek *Grundformen* onderscheidt Binswanger drie grondvormen van het menselijk bestaan:

- 1 Het liefhebbende met-elkaar-zijn. Volgens Binswanger is deze vorm van zijn onze oorspronkelijke zijnswijze. Het 'wij' is dus oorspronkelijker dan ik-zelf en jij-zelf (p.44). Zichzelf zijn is derhalve een geschenk van de liefde.

- 2 Het mede-zijn van de een met de ander (of de anderen), de alledaagse omgang of verkeer met de medewereld. Dit is buiten zichzelf moeten treden om zich te kunnen verwerkelijken. De mens is oorspronkelijk en wezenlijk op de wereld gericht. Dit is intentionaliteit. Het Dasein is:
- a Umwelt. Dit is handelend met de dingen bezig zijn: de mens gebruikt de dingen (p 26).
- b Mitwelt. Dit is mede zijn met anderen. Er bestaat geen geïsoleerd ik zonder de anderen.
- 3 het tot-zich-zelf zijn en het zelf-zijn.

Ik kan mezelf niet echt zijn dan vanuit de 'wijheid' van de liefde (p.85). Niet de eenheid is wat nagestreefd wordt, maar het bevorderen van de zelfstandigheid van de ander. Eenheid is het einde van de relatie. Het bevorderen van de eigenheid van de ander is het feitelijke doel.

Naast de grondvormen bespreekt hij de bestaanskennis (Erkenntnis) die volgt uit die grondvormen. Binswanger stapt van de klassieke logica, die bij de tegenstelling eindigt, over naar de dialectische logica van Hegel (1770-1831) waarbij de tegenstelling het uitgangspunt is voor een nieuwe werkelijkheid. These en antithese worden verenigd in een synthese. In dit geval is de these 'de liefdevolle Wirheit' en de antithese 'het zorgend in de wereld zijn'. De synthese is dan het samengaan van beide als 'liefdevol zorgend in de wereld' zijn. De belichaming van de liefde dient zich aan in: de blik, de groet en de wenk, het woord, de kus en de liefdevolle omarming (p.96). Hierdoor wordt de liefde ervaarbaar, voelbaar. Volgens Binswanger is angst de tegenpool van de liefde. Van Lieshout heeft de breedsprakige Binswanger een stuk toegankelijker gemaakt.

Opsomming met betrekking tot de haptonomie

Uit de recente literatuur en het verslag van de scriptie destilleer ik een opsomming van de volgende punten die bijdragen aan de grondslag van de haptonomie:

- 1 Dat een mens de **verpersoonlijking** van liefde of van haat kan zijn.
- 2 De mens steeds op het buiten gericht is en **in relatie staat** met de omgeving (Urbegegnung, scriptie p.32) waarbij de begroeting het begin is van contact en de **bevestiging** van elkaar.
- 3 Binswanger reserveert het woord **ontmoeting** voor het wederzijds liefdevol of vriendschappelijk contact. Hij stelt ontmoeten tegenover tegenkomen.
- 4 Een **bekrachtiging** van het contact verloopt veelal via de handdruk.
- 5 De vormen van onmiddellijk contact via de aanraking (de handdruk, de kus, de omarming) als van middellijk contact (de blik, de groet, de wenk) kunnen worden opgevat als **belichaamde liefde**, geïncarneerde uitingen van liefde. (scriptie p.96)
- 6 Door de aanraking wordt de liefde **voelbaar**.
- 7 De beantwoording, de **wederkerigheid** is voor de liefde wezenlijk en geeft het gevoel van thuiskomen. ('Het thuis van de liefde', scriptie p.19)
- 8 Door de liefde ontstaat de ruimte om geheel zichzelf te kunnen zijn en volledig **geaccepteerd** te worden door de ander.
- 9 Door **liefdevolle zorg** te geven breiden we de liefde uit tot 'genietend zijn' en maken we de werking van de liefde waar in de wereld.
- 10 Elke zienswijze heeft zijn eigen tijd- en ruimtebeleving. Dit bepaalt het onderscheid tussen de tijdelijkheid van het leven, vergankelijkheid, en de tijdloosheid van de liefde, de eeuwigheid. De mens als individu (Life) sterft, maar de relatie (Love) blijft. Vandaar de troostende woorden: *Sterven - zo stelt Binswanger heel principieel - kan ik alleen maar als individu, echter niet als 'jij' van een 'ik'* (scriptie p.54).

Conclusie

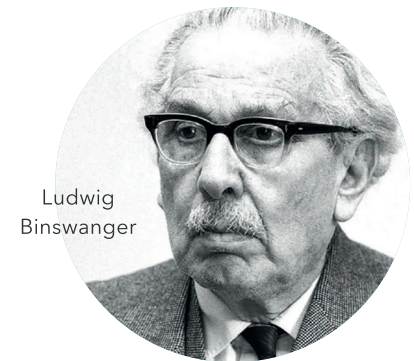
Het bestuderen van de boeken en van de scriptie geeft een goed inzicht in de bron waaruit Frans Veldman geput heeft. Deze boeken en de scriptie verdienen daarmee de aandacht van de lezers van het tijdschrift Haptonomisch Contact en van de opleidingen in de haptonomie.

Met dit artikel wil ik opnieuw wijzen op het belang van het belichaamde liefdevolle contact en de werking daarvan. Het huidige taboe op de lichamelijke aanraking houdt een enorme verarming van dat contact in. De MeToo-beweging is een beweging tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag. De angst dat lichamen seksueel wordt geïnterpreteerd maakt dat ook gewenst contact onthouden wordt en zo mensen en kinderen tekort wordt gedaan.

De huid is de grens tussen mijzelf en de buitenwereld en daarmee de overgang van onmiddellijk naar middellijk lichamen contact. Door het oversteken van die grens kom ik in direct contact met de kwetsbaarheid van de ander. Dit laat zien dat kwetsbaarheid van de ander ten diepste de angst voor de ander kan zijn. Hierin is de angst de tegenpool van de liefde (Binswanger). De eerste existentiële vraag is de vraag of de ander een goed of een kwaad voor mij is. Deze vraag is het gevolg van de drang tot overleven. Pas als deze vraag beantwoord is, volgt de omgekeerde vraag: ben ik een goed of een kwaad voor de ander? Met de mogelijkheid tot ethisch handelen. In de tijd zijn is anticiperen op de aanraking. De onverwachte aanraking kan een overval zijn. De verwachte en liefdevolle aanraking kan een bevrijding betekenen uit die angst en een opening zijn naar contact met de ander.

De ander aanraken vereist respect voor de kwetsbaarheid van de ander en prudentie in de wijze van nadering.

Laten we als haptonomisch geschoolden ons bewust zijn van de grens die we oversteken bij het lichamen contact en dat deze oversteek tegelijk de voorwaarde is voor contact dat gevoeld en dus beleefd kan worden.

Ludwig Binswanger

Literatuur

- Binswanger, Ludwig, Grundformen und Erkenntnis Menschlichen Daseins, Ernst Reinhardt Verlag, München/Basel, 1973
- Lieshout van, W, De anthropologie van Ludwig Binswanger, doctoraal scriptie, Nijmegen 1988 (via Documentatiecentrum van de Radboud Universiteit)
- Schrijvers, Joeri, De filosoof van de liefde, uitgeverij Noordboek Gorredijk, 2021
- Schweitzer, Albert, Eerbied voor het leven, J.N. Voorhoeve, Den Haag, datum van uitgave wordt niet vermeld.
- Struyker Boudier, Henk, Ontmoeting, correspondentie van F.J.J. Buytendijk met Ludwig Binswanger, Kerckebosch, Zeist, 1989
- Van Buuren, Maarten, De gek als medemens, Lemniscaat, 2022

Correspondentie

wim.laumans@freeler.nl

De artikelen van Wim Laumans kunt u nalezen op: www.wimlaumans.nl